

Rafael Patxot

entre les dues ànimes de l'excursionisme català

Text: **Joaquim M. Puigvert i Solà**

El 2014 és també l'any Patxot, en memòria al gran mecenes de la cultura catalana, el meteoròleg, bibliòfil i escriptor Rafael Patxot i Jubert (1872-1964), soci il·lustre del Centre Excursionista de Catalunya.

Aquest article és una aproximació a una faceta de la vida de Rafael Patxot, relacionada amb l'excursionisme català, sobretot entre dues tradicions de l'excursionisme: el científic i cultural i l'esportiu. Per això cal examinar la seva actuació al Centre Excursionista de Catalunya, principalment en l'afany de buscar la conciliació entre les dues tendències, ja sigui des de l'impuls de l'estudi de la masia catalana, però també en la instauració de la medalla d'or als socis que van destacar per la seva labor científica o esportiva.

RAFAEL PATXOT I EL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

El mecenes i científic Rafael Patxot va tenir un estret lligam amb el Centre Excursionista de Catalunya ja des de finals del segle XIX, tal com va dir ell mateix el 1925 en el discurs que pronuncià en ocasió del lliurament de la medalla d'or del CEC al folklorista Rossend Serra i Pagès: «(...) en la llista de membres d'aquesta casa som un nombre prou baix per a retreure

Rafael Patxot i Jubert

(Sant Feliu de Guíxols, 8 de maig de 1872 – Ginebra, 8 de gener de 1964)

Rafael Patxot va ser un home polifacètic i de gran temperament: meteoròleg, bibliòfil, escriptor i mecenes. Fill d'una família d'industrials surers, fou educat a Anglaterra. Rafael s'abocà plenament al mecenatge per a la cultura catalana en temps de la dictadura de Primo de Rivera. Com a conseqüència d'això sorgí la Institució Patxot, fundada el 1926. En aquest mateix any va construir a Sant Feliu de Guíxols un observatori astronòmic. Equipat amb un telescopi refractor equatorial doble, inicià treballs micromètrics d'estrelles múltiples, els primers que es feien a Catalunya i a la resta de la península Ibèrica. Uns anys abans, al 1900, havia publicat l'obra *Meteorologia catalana. Observacions de Sant Feliu de Guíxols*, i el 1912 publicà el segon volum, *Pluviometria catalana. Resultats del quinquenni 1906-1910*.

El 1923 havia instituït la Fundació d'Estudi de la Masia Catalana i la medalla d'or del Centre Excursionista de Catalunya i, el 1925, les beques d'estudi per a noies, que atorgà l'Institut de Cultura de la Dona. També es va fer càrrec de l'edició de l'*Atles Internacional dels Núvols*, codi que havia de regir les observacions de tot el món.

L'any 1936, en esclatar la guerra civil a Espanya, fou perseguit i hagué d'exiliar-se a Suïssa, a causa de la seva actitud d'oposició al règim franquista. Malauradament, el seu arxiu meteorològic fou destruït el 1939 i l'Estudi de la Masia Catalana fou interromput. Amb tot, l'arxiu fotogràfic de la masia catalana es conservà. Consta de 7.705 imatges d'unes 1.500 masies de Catalunya i les illes Balears i va ser cedit al Centre Excursionista de Catalunya per la seva néta, Núria Delétra-Carreras Patxot, per tal de salvar-lo i oferir-lo als estudiosos.

Els Encantats, amb el llac de Sant Maurici, l'any 1926. Foto d'Albert Oliveras i Folch.

les darreries de la passada centúria, quan, vers l'any 90, jo actuava de delegat empordanès.» Una altra prova de com aquest estret lligam es mantindria amb el pas del temps seria, força anys més tard, quan el 30 de juliol de 1923 fou

LA MILLOR PROVA DE LA GRAN ESTIMA QUE TENIA RAFAEL PATXOT PEL CEC ÉS EL FET QUE EN EL MATEIX ANY QUE HAVIA RENUNCIAT A LA PRESIDÈNCIA HAGUÉS OFERT A L'ENTITAT RECURSOS I MITJANS

nomenat president de l'entitat, designació que no acceptaria, de manera que al cap de pocs mesos, a mitjan octubre del mateix any, prendria el seu relleu Joan Ruiz i Porta.

En la decisió de renunciar a la presidència, ens equivocaríem de veure-hi desinterès per l'excursionisme institucionalitzat. Més aviat tot el contrari. ¿Quines, doncs, foren les raons,

ens podem preguntar, per prendre aquella decisió? Ens inclinem a pensar que no era pas l'estil del mecenes assumir responsabilitats de gestió en primera línia. El CEC era una entitat, recordem-ho, que ja havia assolit aleshores la seva maduresa amb una massa crítica de socis molt considerable i un organigrama organitzatiu basat en seccions d'una certa complexitat. Gestionar tot això no deuria ser pas una tasca fàcil. I Rafael Patxot, diguem-ho clar, tampoc necessitava gaudir de les compensacions socials i honors inherents a la presidència del CEC. El seu estil era més aviat el de donar suport econòmic i moral a moltes iniciatives culturals a l'ombra, fent confiança a persones i professionals de vàlua que les havien de portar a terme. Rafael Patxot era, certament, molt més un intel·lectual i científic que no pas un home d'acció. Heus ací la principal raó que possiblement explica la seva curtíssima presidència del CEC, tot i que al fer pública la renúncia Patxot al·legaria raons de salut.

DE L'EXCURSIONISME CIENTÍFIC A L'EXCURSIONISME ESPORTIU

La millor prova de la gran estima que tenia Rafael Patxot pel CEC és el fet que en el mateix any que havia renunciat a la presidència hagués ofert a l'entitat recursos i mitjans, perquè, d'una banda, i en nom de la Fundació Concepció Rabell, realitzés l'ambiciós projecte de l'Estudi de la Masia. I, de l'altra, que s'instituis la concessió de la medalla d'or del CEC per la diada de Sant Jordi a qui més es distingís en algun dels molts aspectes de l'excursionisme, ja fos en els estudis d'erudició, arqueologia, recerca científica, historiografia, folklore, cultura, excursionisme pròpiament dit, esforç físic o alpinisme, entre molts d'altres.

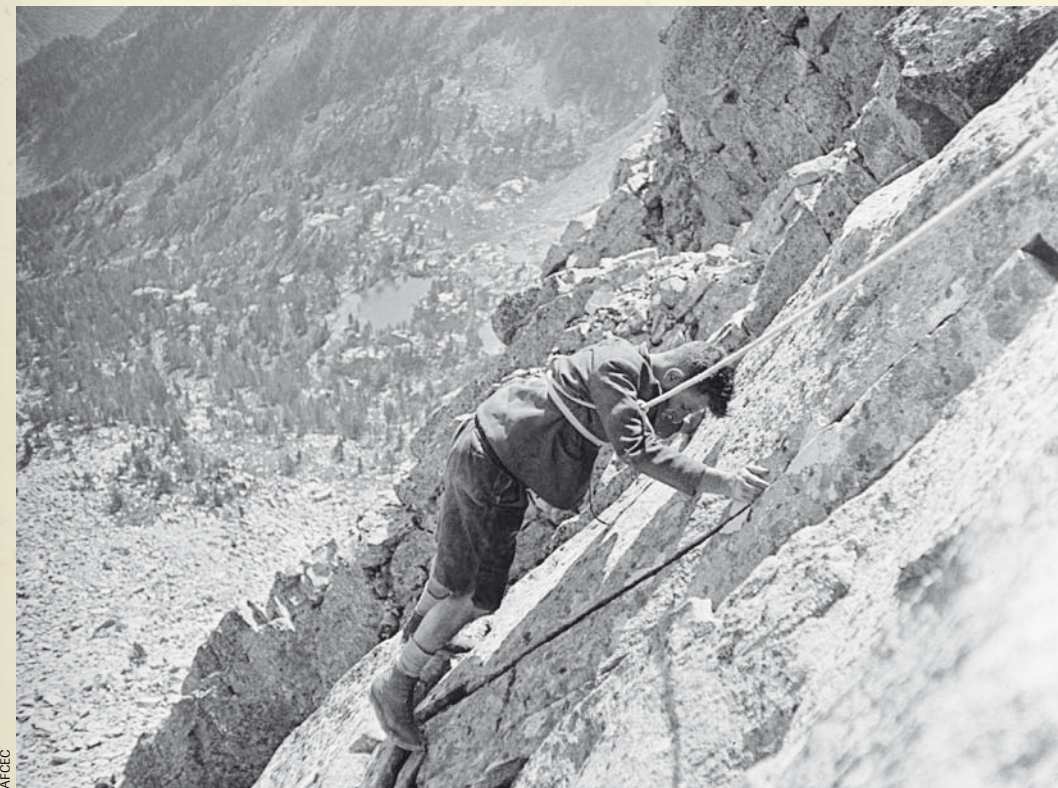
Quan hom llegeix les bases d'aquest guardó es posa de manifest que es va intentar conciliar les dues tradicions de l'excursionisme, a saber: la més antiga, la de l'excursionisme científic i cultural (anomenat també *clàssic*), d'arrels

decimonòniques (i amb finalitats patriòtiques), i la més moderna, fonamentada en l'excursionisme basat en l'esport i la recerca del plaer i el gaudi de la contemplació de la natura. Que Rafael Patxot cerqués la conciliació entre les dues tendències de l'excursionisme és del tot

QUE RAFAEL PATXOT CERQUÉS LA CONCILIACIÓ ENTRE LES DUES TENDÈNCIES DE L'EXCURSIONISME ÉS DEL TOT COHERENT AMB EL SEU PAPER D'HOMEPONT ENTRE LES GENERACIONS INTEL·LECTUALS MODERNISTES I NOUCENTISTES

coherent amb el seu paper d'home pont entre les generacions intel·lectuals que provenien del modernisme (amb fortes arrels amb la Renaixença i el romanticisme) i les vinculades amb els projecte cultural del noucentisme.

Lluís Estasén a la paret de l'agulla de Perramó, l'any 1929. Foto d'Albert Oliveras i Folch.

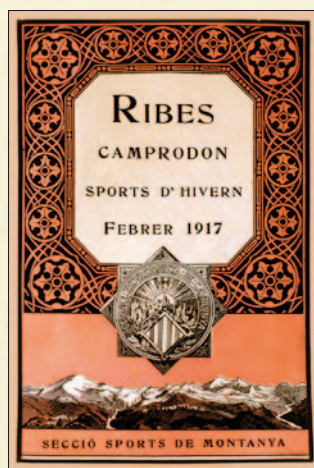
Mas de la Riereta, a Vilalleons (1915).
Foto de Manuel Cazador.

És cert que d'ençà que es va inaugurar dins del CEC la Secció d'Esports de Muntanya el 1908, cada vegada més el nou excursionisme prendria més embranzida, especialment entre els sectors més joves. Sectors poc compresos, a voltes, per representants de l'excursionisme científic, com va ser el cas de mossèn Josep Guadiol que, en el discurs inaugural del Centre Excursionista de Vic el 1911, no es va saber estar de posar de manifest la seva pregona incomoditat amb les noves tendències excursionistes:

no comprenc l'sportimes que es llença als vèrtics dels plans, muntanyes i mar, per carreteres, glaceres i rius, que assoleix les més altes cimes, que baixa a les profunditats, que travessa l'espai sens un resultat interessant per la ciència, per l'individu, per la humanitat... [l'alpinisme] ha acabat per ésser un veritable atletisme o una adoració de la brutalitat humanitzada.

Però més enllà de les polèmiques de naturalesa ideològica en els anys vint coexistien dins del CEC les dues menes d'excursionisme, com ho avala el fet de l'existència de tota

mena de seccions, com la d'Esports de Muntanya, sí, però també les d'espeleologia, arquitectura, folklore, fotografia, arqueologia i història, geografia i geologia o enginyeria. I tampoc podem oblidar que alguns socis del CEC, almenys en la seva etapa jove, practicaren, sense cap contradicció les dues menes d'excursionisme. Un bon exemple d'això seria l'arquitecte Josep Danés i Torras (1891-1955), el qual a més d'estudiar en profunditat la masia i arribar a presidir la Secció d'Arquitectura del CEC el 1917, participaria en el concurs d'esports d'hivern i de neu a Ribes de Freser de 1917 i 1918, faria la travessa a la Vall d'Aran (1918) o escalaria el Pedraforca amb l'experimentat escalador Lluís Estasén, l'introduïdor a Catalunya dels piolets i els grampons.

EL PENSAMENT DE PATXOT

En el pensament de Rafael Patxot hi cabien, doncs, les dues menes d'excursionisme. Ho podem comprovar si llegim amb atenció el seu sermó de 1925 pronunciat en ocasió del lliurament de la medalla d'or del CEC al folklorista Rosend Serra i Pagès, o bé si parem atenció en el perfil i trajectòria dels que varen rebre la medalla d'or del CEC del 1923 al 1935. És en el sermó abans alludit on Rafael Patxot recor-

Masia de la Fontordera, a Tona (1933).
Foto de Josep Danés i Torras.

da, d'una banda, la seva etapa d'excursionista esportista i, per l'altra, fa tota una lectura neoromàntica del paisatge d'alta muntanya, que té uns certs paral·lelismes amb els *Croquis pirinencs* (1896) de Jaume Massó Torrents, amic i col·lega de Patxot en la tertúlia de *L'Avenç*:

perquè jo també som estat excursionista com vòltres. També he resseguit les nostres muntanyes; m'he rabejat en els cimals; conec la traïdoria de la boira; la feresa del torb; m'ha colpit el rem de pedregada; he tastat la corda i el piolet; he respirat aquell baf terrós i reumàtic de les crevas-ses, i he oït la rossolada fent retrunyir les solituds emmantellades, somovent la fingida apatia dels glaciars. Algunes vegades m'ha seguit l'espectre del Brocken; he copsat el respir de la muntanya en la defallir de la vesprada i compartit la seva somniesa en el bres de la nit, sota l'estel·lada llampuganta.

Però en el mateix discurs Rafael Patxot no deixà de referir-se a la seva passió científica per l'astronomia de manera prou suggeridora. Vegem-ho:

I el meu excursionisme és anat bon xic més enllà: car deixant la Terra, s'ha passejat telescòpicament pels paisat-

ges llunars de grandioses planures a tall de mar eixutes que voregen esplèndides sinuositats, com en la 'Mar de les Pluges' aquell clàssic 'Golf dels Iris', on s'esplaia una sortida de sol que cap poeta no ha encantat encara. I arreu es redreça muntanyam d'alçàries pariones a les de la Terra, amb cresteres reixades de cràters i timbes esfereïdores, i arrugues colossals i enigmàtiques llussors i esquerdaments i astoradors fondals, que engolirien embostes de Montserrat, de Montsenys i de Puigmal.

Festa patronal de Sant Jordi. Lliurament de la medalla d'or a Eduard Toda i Güell.

LLUÍS ESTASÉN

ROSSEND SERRA
I PAGÈS

BONAVENTURA UBACH

EDUARD TODA

CÈSAR AUGUST TORRAS

MOSSÈN JAUME
OLIVERESFRANCESCA
BONNEMAISONFRANCESC MATHEU
I FORNELLS

GALERIA D'ALGUNS DELS HONORATS AMB LA MEDALLA D'OR DEL CEC ENTRE 1923 I 1935

TOMÀS RAGUER

JAUME MASÓ
I TORRENTSPELEGRÍ CASEDES
I GRAMATXES

I és en aquest mateix sermó, al seu torn, on Rafael Patxot reivindica, també, el valor de la tradició, tal com havien fet els noucentistes, en la mesura que havia estat la base de la renaixença literària, historiogràfica, artística, folklòrica, musical i científica de Catalunya. En la recuperació d'aquesta tradició, segons Patxot, el CEC hi tenia un lloc destacat:

Sense ella [la tradició], no haurien pas sorgit els Jocs Florals que, amb ennoblidors sentiments, han creat tota una literatura on la poesia té poèmàtiques meravelles, i la prosa escriptors que han merescut les honors d'altres llengües; sense ella, l'escola dels nostres cronistes no s'hauria continuat en una historiografia on ja sabem retrobar la nostra personalitat, despullada dels primitius lirismes; ella, ens fa fruit una Art Pròpia, ben caracteritzada; per mor d'ella, els classicismes grecs i llatins ens parlen ja en la nostra llengua, aportant-hi llur formidable reforç; ella ens fa ofrena d'una gemada florida folklòrica, on el nostre esperit es reposa; sense ella, no hi hauria Biblioteca de Catalunya; per ella anem bastint una

ciència catalana acollida en la comunitat internacional del saber; sense ella, no existiria aquest casal que ens hostatja; ni els vostres cors vibrarien amb la dalera que els fa bategar; ni jo vos parlaria, com vos parlo, des d'aquest setial.

Per Patxot, així doncs, la institució de la medalla d'or del CEC no era altra cosa que posar en valor i fer públic reconeixement «als mestres que ens donen guiatge, dels quals avui ens reconeixem seguidors i demà esdevindrem continuadors, si ho valem.» D'aquests mots es deriva la percepció de Patxot de la tradició com una gran cadena que venia de molt lluny i era urgent assegurar-ne la seva continuïtat amb noves anelles o baules: «mallem amb entusiasme l'anella que ens pertoca en la cadena de la tradició, ben sabedors de la responsabilitat que la feina implica, perquè cap cadena pot ser més forta que la seva anella més feble, i quina vergonya si aquesta fos la nostra!»

I si resseguim la nòmina dels tretze medallistes del període 1923-1935, ens adonem que hi són representades diferents tendències de

l'excursionisme i de la cultura catalana: Cèsar August Torras (l'autor de les primeres guies excursionistes del Pirineu), Rossend Serra i Pagès (folklorista), Pelegrí Casades (advocat i erudit), Ignasi Folch i Girona (principal promotor del xalet de la Molina), Francesc Matheu i Fornells (escriptor i editor), Lluís Estasén (alpinista, escalador i esquiador de muntanya), mossèn Jaume Oliveres i Brossa (capellà, missioner i un dels primers a assolir els Encantats el 1910), Francesca Bonnemaison (fundadora de la Biblioteca Popular de la Dona), Jaume Masó i Torrents (excursionista, erudit i fundador de la revista *L'Avenç*), Pere Pach i Vistuer (divulgador de la geografia i el folklore de la Ribagorça), Tomàs Raguer (farmacèutic i un dels fundadors de l'Arxiu Museu Folklòric de Ripoll), Dom Bonaventura Ubach (monjo de Montserrat, orientalista i biblista) i Eduard Toda (diplomàtic i restaurador de Poblet). Ben mirat, de la bona convivència entre les dues menes d'excursionisme en dona prova la presència d'una bona nòmina de premiats que són

un bon exemple de l'excursionisme clàssic i científic però també, no ho oblidem, la del gran escalador i alpinista Lluís Estasén.

Ben interessant va ser la resposta d'agraïment d'aquest en el lliurament de la medalla d'or del CEC el 1928: «creiem que es vol premiar l'excursionisme pur, és a dir, als que no podent ésser científics per manca de mitjans solament busquem en la muntanya la contem-

MALGRAT EL CREIXENT I PROTAGONISME DE L'EXCURSIONISME ESPORTIU, LES DUES ÀNIMES DE L'EXCURSIONISME CATALÀ COEXISTIEN EN EL VELL CASAL DEL CARRER DEL PARADÍS

plació de la gran obra mestra: la natura.» Uns mots de cortesia que, ben mirat, explicitaven amb prou claredat i sinceritat com, a les darreries dels anys vint del segle passat, encara, malgrat el creixent i protagonisme de l'excursionisme esportiu, les dues ànimes de l'excursionisme català coexistien en el vell casal del carrer del Paradís.